

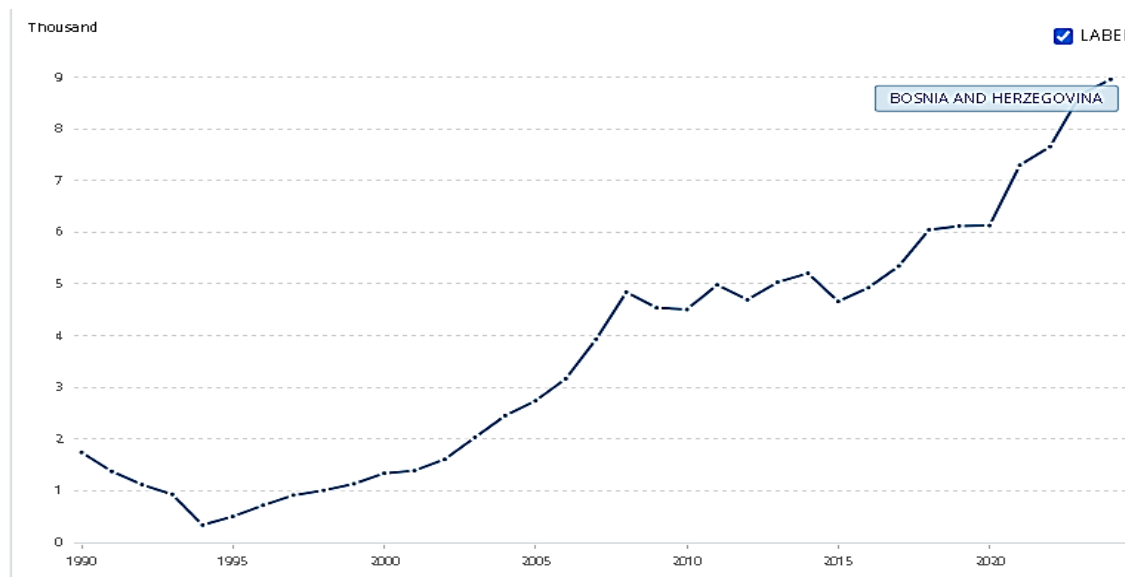
Щерба Н. О.
студент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-558-0-44>

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ БНП У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІК ПОСТКРИЗОВИХ ТА ПОСТКОНФЛІКТНИХ КРАЇН (КЕЙС БОСНІЇ ТА ГЕРЦОГОВИНИ)

Відновлення економік після воєн, внутрішніх конфліктів та інших криз – процес багатовимірний і саме діяльність багатонаціональних підприємств (БНП) часто стає тим фактором, що визначає темпи та напрямок економічного відновлення держави. Слід зазначити, що БНП завжди відігравали важливу роль у відновленні економіки посткризових країн.

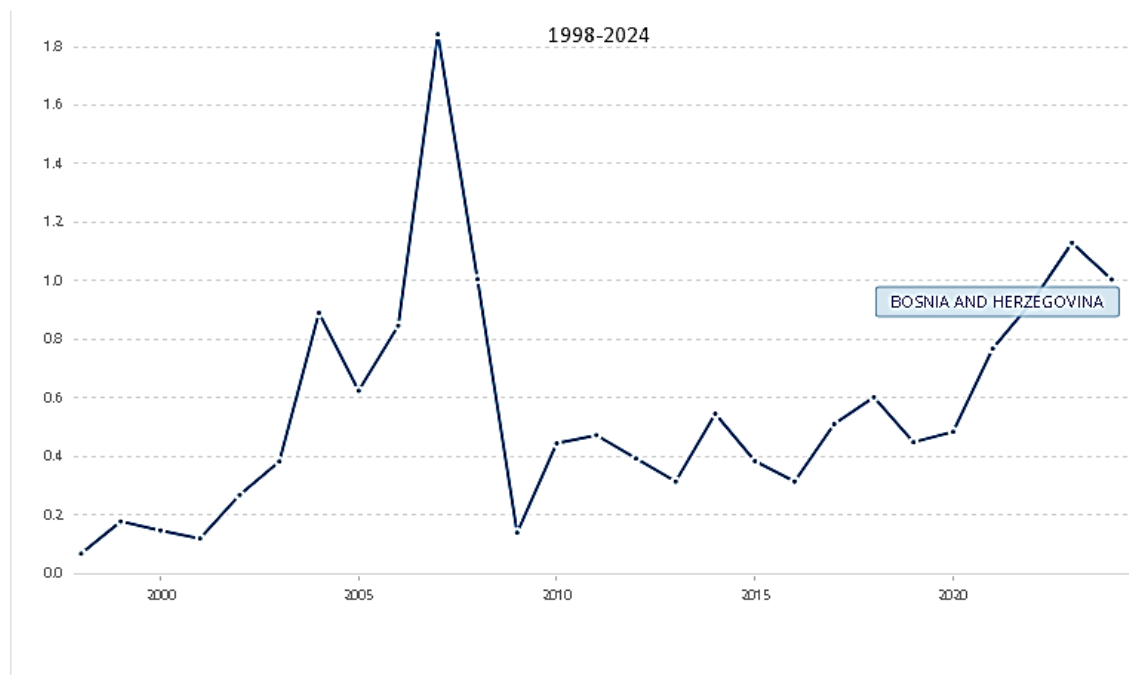
Після Дейтонських угод Боснія та Герцеговина опинилася в стані, коли відбудова економіки вимагала не просто відновлення пошкоджених споруд, а формування нових ринкових інституцій і відновлення довіри між економічними суб'єктами.

**Рис. 1. ВВП на душу населення Боснії та Герцеговини
за період 1990-2023 рр.**

Джерело: [1]

За графіком ВВП на душу населення (рис. 1) можна побачити, що показник досягнув своїх мінімальних значень в середині 90-х, що чудово описує тодішню економічну ситуацію в країні. У цій ситуації саме заходи багатонаціональних підприємств виявилися одними з найпотужніших каталізаторів змін. Факт того що важливу роль у відновленні економіки країни зіграли саме БНП підтверджується статистикою надходження прямих іноземних інвестицій, рівень яких поступово збільшувався з періоду 1998 коли країна все ще перебувала в стані економічної кризи (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій за період 1998-2024 р.

Джерело: [1]

Динаміка прямих іноземних інвестицій за період 2008-2024 рр. демонструє волатильність, пов'язану з глобальними шоками (криза 2008, пандемія), але одночасно стійку тенденцію до зростання в останні роки, з визначними піками в 2008, 2017-2018 та 2022-2023 (736 млн євро у 2022 та 969,2 млн євро у 2023). Варто зазначити, що суттєву роль у підвищенні стійкості потоку інвестицій відіграли саме реінвестовані прибутки вже присутніх у країні БНП. За оцінками Центрального банку Боснії і Герцеговини, частка реінвестованого прибутку в загальних обсягах ПІІ зростає з менш ніж 30 % у 2010 році до понад 50 % у

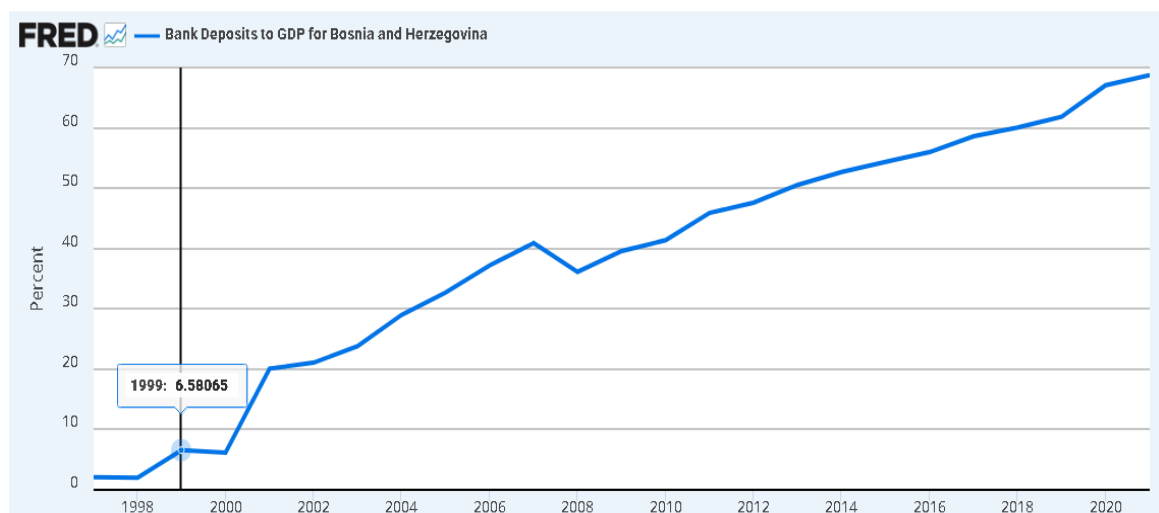
2020-х роках. Це свідчить про довгострокову орієнтацію іноземних інвесторів, які сприймали країну не як тимчасовий ринок, а як стабільну базу для регіональної діяльності. Для економіки це мало кілька критично важливих наслідків. По-перше, реінвестований прибуток сприяв накопиченню капіталу без зовнішнього боргового навантаження, що дозволяло уряду уникати надмірного дефіциту поточного рахунку. По-друге, ці інвестиції забезпечували стале створення робочих місць і підвищення кваліфікації персоналу: БНП часто запроваджували навчальні програми, корпоративні стандарти управління персоналом і сучасні технології, які поширювалися на місцевих субпідрядників [4].

У структурному плані поступове збільшення ПІІ після 2018 року зумовило перерозподіл економічної активності на користь галузей, орієнтованих на експорт і виробництво з високою доданою вартістю. За даними FIPA (дані Центрального банку В&Н), на виробництво припадає близько 37,7% від усього обсягу накопиченого FDI-стоку. Іноземні компанії, що діяли у сфері автомобілебудування, металургії та електротехніки, почали інтегрувати боснійські підприємства у свої глобальні ланцюги постачання, це вплинуло на стан зовнішньої торгівлі. У 2022–2023 роках частка проміжних товарів в експорті Боснії становила близько 44%, це ознака того, що країна постачає компоненти й напівфабрикати, здатні інтегруватися у виробничі ланцюги інших країн (переважно ЄС) [3]. На рівні продуктів виділяються два кластери: металургія (метали) і автокомпоненти. За даними ОЕС/WITS, експорт металів у 2022 році оцінювався приблизно 1,64 млрд USD, а експорт моторних транспортних засобів і їхніх частин – близько 228 млн USD. Ці величини ілюструють, що саме виробництво з доданою вартістю є вагомим драйвером зовнішньоторговельної активності та дає підґрунтя для передачі технологій і стандартів від материнських компаній до місцевих постачальників.. Таким чином, мультинаціональний капітал став не лише джерелом фінансування, а й провідником технологічного оновлення [2].

Важливим є і фіскальний ефект зростання показника ПІІ. У 2019-2022 роках, коли притік ПІІ сягнув найвищих рівнів після кризи, надходження від податків на прибуток підприємств і ПДВ зросли більш ніж на 10 %, що дозволило уряду частково збалансувати бюджет і збільшити фінансування соціальних програм. Крім того, інвестиції в інфраструктуру – особливо від компаній, що брали участь у проєктах у межах програм ЄС та міжнародних фінансових інституцій – створювали мультиплікативний ефект для економіки: кожне вкладене

євро у будівельні чи енергетичні проєкти генерувало додаткові 1,3-1,5 євро приросту ВВП за рахунок суміжних секторів.

Отже, відновлення інвестиційної активності БНП після 2018 року в Боснії і Герцеговині слід розглядати не як короткострокове відновлення капіталу, а як глибоку структурну трансформацію економіки. Іноземні компанії відіграли роль катализатора стабільності, інтегрувавши країну у регіональні ринки капіталу, технологій та праці. Їхня присутність не лише забезпечила приплив фінансових ресурсів, а й створила нову якість економічного середовища із підвищеними стандартами корпоративного управління, прозорості та продуктивності. У цьому сенсі Боснія і Герцеговина є прикладом того, як у постконфліктних умовах саме багатонаціональні підприємства можуть виступати ключовим рушієм не просто відновлення, а інституційного оновлення держави.

Рис. 3. Співвідношення банківських депозитів до ВВП у 1998-2000 рр.

Джерело: [1]

Доволі помітно трансформувався й банківський сектор країни: на початку 2000-х років на боснійський ринок зайшли великі європейські фінансові установи – Raiffeisen, Нуро Alpe Adria, Volksbank, UniCredit та інші, і їхня присутність швидко змінила як пропозицію фінансових послуг, так і поведінку клієнтів. Ці банки не просто відновили базові операції, вони принесли сучасні продукти – кредитування малого й середнього бізнесу за міжнародними стандартами, карткові та електронні платежі, інтернет-банкінг, управління ризиками й нові підходи до корпоративного управління; внаслідок цього депозити населення і бізнесу почали зростати, з'явилася ліквідність для кредитування підприємницької

ініціативи, а сама банківська інфраструктура почала виконувати роль рушія приватного сектору. Важливо підкреслити, що цей процес не був чисто технічним: прийшли й стандарти прозорості, звітності та корпоративної культури, які підштовхнули місцеві компанії до модернізації і зробили можливим вхід нових інвесторів у суміжні сектори.

Як результат можемо бачити позитивну тенденцію співвідношення депозитів до ВВП (рис. 3). Період 1990-х рр. показує дуже низькі значення (практично відсутність формальної банківської звички у населення) і стрімке зростання у 2000-х рр. до рівнів понад 60% у 2019–2021 рр.

Таким чином, зростання депозитної бази є прямим наслідком відновлення банківської інфраструктури, довіри до банків і поширення банківських продуктів, всього того, що принесли іноземні фінансові групи: карткові системи, рахунки, кредити для малих та середніх підприємств, інтернет-банкінг.

Література:

1. World Development Indicators – Bosnia and Herzegovina, World Bank Data, URL: <https://data.worldbank.org/>
2. WITS. TRADE SUMMARY FOR BOSNIA AND HERZEGOVINA. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/BIH/Year/2022>
3. Foreign Investment Promotion Agency of Bosnia and Herzegovina (FIPA). *Annual Report on Foreign Investments in B&H 2023*
4. Central Bank of Bosnia and Herzegovina. *Foreign Direct Investments Statistics 2008–2023*. Sarajevo: CBBH Publications, 2024. URL: <https://www.cbbh.ba>